

MIRNA SINDIČIĆ SABLJO

O SUVREMENOJ REŽIJI I SCENSKIM PRAKSAMA

PATRICE PAVIS

Suvremena režija, prev. Lada Čale Feldman

Hrvatski centar ITI, Zagreb, 2022.

Patrice Pavis (1947.) niz je godina bio profesor teatrologije na pariškom Sveučilištu Paris VIII Vincennes, a potom i na Sveučilištu u Kentu u Velikoj Britaniji. Velik dio svoje akademske karijere posvetio je semiotici kazališta te istraživanju interkulturalnoga kazališta, čime se afirmirao kao jedan od najvažnijih stručnjaka za spomenute teme na svjetskoj razini. Rezultate svojih istraživanja objavio je u autorским i uredničkim knjigama *Problèmes de sémiologie théâtrale* (1976.), *Languages of the Stage: Essays in the*

Semiology of Theatre (1982.), *Voix et images de la scène: vers une sémiologie de la réception* (1985.), *Le théâtre au croisement des cultures* (1990.) i *The Intercultural Performance Reader* (1996.). Među velikim brojem objavljenih radova i knjiga, izdvojila bih njegovu knjigu naslovljenu *Marivaux à l'épreuve de la scène* (1986.), u kojoj pomno analizira suvremena scenska čitanja tekstova toga osamnaestostoljetnog klasika francuskoga kazališta, te *L'analyse des spectacles: théâtre, mime, danse, danse-théâtre, cinéma* iz 2005.

godine, u kojoj kazališnoj publici nudi ključeve za analizu i vrednovanje suvremenih produkcija.

Hrvatski teatrolozi, kao i ostala zainteresirana javnost, Pavisovo ime vezuju poglavito uz *Pojmovnik teatra* (*Dictionnaire du Theatre*, 1987.) koji je 2004. godine u prijevodu Jelene Rajak objavila izdavačka kuća Antibarbarus. To je izdanje i danas jedno od rijetkih te vrste na hrvatskom jeziku, pa time i dragocjeno. Pavis je 2014. godine objavio još jedan pojmovnik, *Dictionnaire de la performance et du theatre contemporain*, ali njegov prijevod na hrvatski jezik još uvijek nije dostupan. No ovom prilikom možemo pozdraviti objavu druge prevedene knjige toga uglednog francuskog, i svjetskog, teatrologa na hrvatski jezik.

U izvrsnom prijevodu Lade Čale Feldman prošle je godine Hrvatski centar ITI, u svojoj biblioteci Mansioni, objavio Pavisovu knjigu *Suvremena režija*, koja je u izvorniku naslovljena *La mise en scene contemporaine: origine, tendances, perspectives*. Prvo izdanje objavljeno je 2008. godine i temeljilo se na predavanjima koje je prethodnih godina o toj temi održao na Sveučilištu u Kentu, izlaganjima s različitih znanstvenih skupova te na radovima koji su prethodno objavljeni u časopisima *Théâtre/Public*, *Littérature*, *Hermès* i *Culture coréenne*. Nekoliko godina poslije objavljena je druga, doradena verzija, na temelju koje je nastao i hrvatski prijevod.

Ova opsežna Pavisova studija (petstotinjak stranica) sastoji se od predgovora, trinaest poglavlja, bibliografije te glosarija. Iako francuski podnaslov „Origines“ čitatelja može zavarati, fokus nije toliko na porijeklu režije, koliko na različitim tendencijama koje se mogu raspoznati na kazališnim pozornicama nakon 1990. godine. Pavis u svojoj knjizi ne nudi sustavan i iscrpan pregled razvoja umjetnosti režije i pojavnosti figure kazališnog redatelja, no svejedno čitatelje uvodi u problematiku prvim poglavljem knjige u kojem skicira razvoj režije od Émilea Zole i Andréa Antoinea nadalje. Na taj način čitatelje uvodi u kontekst i raspravu o temi koja je u središtu njegova zanimanja. Kao i Peter Szondi, Pavis drži da do prekretnice u razvoju umjetnosti režije dolazi nakon

1880. godine. U prvom poglavlju pokušava raščlaniti terminologiju te pojasniti semantička nepodudaranja različitih pojmova (primjerice, *performance*, *performance art*, *mise en scène*, *l'art de performance* itd.) koji se rabe u francuskom i engleskom jeziku. Pažnju posvećuje poglavito francuskoj i engleskoj teatrološkoj terminologiji te neprevodivosti pojedinih pojmova. Zanima ga pojavnost pojedinog pojma te načini njegove uporabe tijekom vremena i u različitim kulturama. Razlikuje izvedbu, koju definira kao finalni proizvod koji gledamo na pozornici, od režije, koju poima kao proces prijenosa teksta sa stranica predložka na pozornicu.

Pavisova knjiga ne donosi kompletnu, posve artikuliranu teoriju suvremene režije. Ona ne nudi ni sustavno napisanu i iscrpnu povijest suvremene kazališne režije, zato što takav zadatak, zbog količine produkcija, nadilazi mogućnosti jednog istraživača. Svejedno analizira iznimno širok i raznolik opseg scenskih praksi, iz kazališnih sredina koje pripadaju različitim kulturama te u njima prepoznaje, ocrtava i analizira ključne tendencije. Osim najbrojnijih primjera iz francuskoga, tj. pariškog kazališta, znatan prostor daje i onima iz njemačkog (poglavito berlinskog) kazališta te radovima Guillerma Gomez-Peñe i korejskom kazalištu. Drugo je poglavlje posvećeno modifikaciji uloge kazališne kritike, približavanju novinske i akademske kritike te minimalno režiranim predstavama, poput recitala, čitanja tekstova i improvizacija. U trećem poglavlju raspravlja o neprevodivosti pojma *performance* na francuski te analizira primjere predstava Simona McBurneyja, Petera Brooka, Decleana Donnellana, Jeana Lambert-wilda, istovremeno propitujući odnos režije i izvedbe, kao i odnos teatrologije i izvedbenih studija. U četvrtom poglavlju analizira tendencije u francuskoj scenografiji te odnos režije i scenografije. Polazeći od konstatacije da je nemoguće ponuditi sustavan pregled različitih scenografskih rješenja te detaljno analizirajući šest primjera, zaključuje da je produkcija raznolika, da se iskustva iz prethodnih razdoblja u promatranom donose do vrhunaca te da je scenografija proširila svoje područje djelovanja. U petom

poglavljju raspravlja o režijama suvremenih tekstova. Analizira reprezentativne primjere, među kojima su postave tekstova suvremenih francuskih dramatičara Bernard-Marije Koltèsa, Anne Catherine, Marije Ndiaye, Noëlle Renaude i Eugenea Durifa. Ne prepoznaje nove metode, drugačije od onih korištenih u režiji tekstova klasičnih autora te zaključuje da redatelj postaje piščev suradnik. Šesto je poglavlje posvećeno interkulturalnim režijama Guillerma Gomez-Peñe, a sedmo korejskom kazalištu. Tijekom jeseni i zime 2003. pogledao je tridesetak predstava u tamošnjim kazalištima; posebice ga je zanimao način na koji korejski redatelji pristupaju europskim tekstovima. Opisuje različitost kulturnih politika Francuske i Koreje te ističe da europska kazališta imaju što naučiti od korejskog pristupa. Osmo se poglavlje bavi primjenom različitih medija u predstavama, korijene čega nalazi u Mejerholjdovim i Piscatorovim predstavama. Analizira primjere različitih predstava, pojašnjava na koji im način treba pristupiti te ističe da primjenu medija treba analizirati u kontekstu režije pojedine predstave. Deveto je poglavlje posvećeno dekonstrukcijskim postupcima u postmodernoj režiji (što smatra metodom a ne stilom) i propitivanju njihova funkcioniranja. Deseto poglavlje tematizira kazalište geste i dramaturgiju glumca koje drži izazovom poretku koji nameće redatelj. Analizira predstave Maguy Marin, Claire Heggen, Marine Abramović i Théâtre du Soleil. U jedanaestom, najopsežnijem poglavljju, govori se o sjaju i bijedi tumačenja klasika na pozornici. Razlikuje sedam pristupa (arheološka rekonstrukcija, smještaj u povijesni kontekst, uporaba teksta kao materijala, značenjska praksa, komadanje, povratak mitu i poricanje) i primjećuje da su pristupi manje radikalni nego u prethodnim desetljećima te da suvremeni redatelji nerijetko prisvajaju klasični jezik, rekonstruiraju baroknu deklamaciju, u režijama teže rekontekstualiziranju, mijenjaju mjesto i vrijeme radnje, elemente intrige, sustav likova, konvencija te kulturni kontekst. U dvanaestom poglavljju piše o sedam predstava koje su bile na programu kazališnog festivala u Avignonu 2005. godine, a koje su u francuskoj javnosti izazvale brojne polemike o temi elitizma suvremenog kazališta. Zaključno, tri-

naesto poglavlje posvećeno je pitanju budućnosti režija. Zaključuje da pojam nije islužen i demodiran, pa iako se pozicija redatelja bitno promijenila u odnosu na prethodna desetljeća, režija hrabro kroči u 21. stoljeće.

Iako *Suvremena režija* Patricea Pavis nije iscrpna i sveobuhvatna studija scenskih praksi posljednjih triju desetljeća, što je zadatak koji će biti lakše ispuniti s određene povijesne distance i kolektivnim pothvatom, njezino je značenje ipak iznimno. Pavis redefinira i proširuje pojam kazališne režije, prepoznaje brojne tendencije posljednjih triju desetljeća i sagledava ih unutar gotovo dvjestogodišnje tradicije. Epohu nakon 1990. godine poima kao zasebnu i usredotočuje se na razdoblje nakon kraja dominacije redateljskog kazališta i obnove dramskoga pisma. Iznimna je vrijednost ove knjige pomna i detaljna analiza uistinu brojnih primjera iz suvremene scenske prakse, od kojih velik dio potpisuju neka od najvažnijih redateljskih imena suvremenog kazališta. Na taj su način sva Pavisova pojašnjenja i argumenti utemeljeni na konkretnim primjerima. Posebna su vrijednost knjige bogati vizualni prilozi, kao i pojmovnik i bibliografija. Knjiga je iznimno korisna za studente akademija dramske umjetnosti, kao i različitih humanističkih studija, ali i za kazališne kritičare, kazališne umjetnike te širu publiku koju zanimaju suvremene scenske prakse. Ujedno nudi priliku za sustavnije upoznavanje suvremenoga francuskog kazališta, s obzirom na to da je najviše analiziranih primjera upravo iz te kulture. Naposljetku, vrijednost knjige je i u tome što tečan i precizan prijevod Lade Čale Feldman pridonosi pojmovnoj raščlambi i standardizaciji uporabe teatrološke terminologije, kao i one iz izvedbenih studija, u hrvatskom jeziku.